

Kretschmer v.dgr.), Wien 1986, II, 607-609; *Reprint of Studies on the Ottoman Cartographers Piri Reis (d. 1554) and Hağgi Ahmad (d. about 1560)* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992; Günsel Renda, "Representations of Towns in Ottoman Sea Charts of the Sixteenth Century and Their Relation to Mediterranean Cartography", *Recontres de l'école du Louvre Soliman Le Magnifique et son temps* (ed. G. Veinstein), Paris 1992, s. 280-282; J. M. Rogers, "Itineraries and Town Views in Ottoman Histories", *The History of Cartography, II/1, Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies* (ed. J. B. Harley - D. Woodward), Chicago-London 1992, s. 231-234; S. Soucek, "Islamic Charting in the Mediterranean", a.e., s. 272-279; a.mlf., *Piri Reis and Turkish Mapmaking after Columbus: The Khalili Portolan Atlas*, Oxford 1996; a.mlf., "Tunisia in the Kitâb-i Bahriyye by Piri Reis", *Ar.Ott.*, V (1973), s. 129-296; Kemal Özdemir, *Piri Reis*, İstanbul 1994, tür.yer.; Mine E. Özen, *Piri Reis and His Charts* (ed. N. Refioğlu), İstanbul 1998, s. 20-22; D. Loupis, "Ottoman Nautical Charting and Miniature Painting: Technology and Aesthetics", *M. Uğur Derman Armağanı: Altmışbeşinci Yaşı Münasebetiyle Sunulmuş Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 382-383, 388-390; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriyye'nin Telifi Meselesi", *DTCFD*, X/1-2 (1952), s. 143-146; a.mlf., "Murâdî ve Eserleri", *TTK Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-466; Cengiz Orhonlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Coğrafya ve Bartınlı İbrahim Hamdi'nin Atlası", *TD*, XIV/19 (1964), s. 129; a.mlf., "Hint Kapdanlığı ve Piri Reis", *TTK Belleten*, XXIV/134 (1970), s. 235-254; E. H. van de Waal, "Manuscript Maps in the Topkapı Saray Library, İstanbul", *Imago Mundi*, sy. 23, Berlin 1969, s. 83-84; A. Bausani, "L'Italia nel Kitâb-ı Bahriyye di Piri Reis", *Il Veltro*, XXII/2-4, Roma 1979, s. 173-196; R. Mantran, "La description des côtes méditerranéennes de la France dans le Kitâb-ı Bahriyye de Piri Reis", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 39, Aix-en-Provence 1985, s. 69-78; İdris Bostan, "Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sinde Bulunan Tersâne-i Âmiri Plânları", *STAD*, I/2 (1988), s. 67-68; Th. D. Goodrich, "Old Maps in the Library of Topkapı Palace in İstanbul", *Imago Mundi*, sy. 45 (1993), s. 125-126, 132; a.mlf., "Supplemental Maps in the Kitâb-ı Bahriyye of Piri Reis", *Ar.Ott.*, XIII (1994), s. 117-141; Fuad Ezgü, "Piri Reis", *İA*, IX, 561-563.

FİKRET SARİCAOĞLU

KİTÂB-I DİYARBEKRİYYE

(کتاب دیاربکرية)

Ebû Bekr-i Tihrânî'nin

(ö. 882/1477'den sonra)

Akkoyunlular'a dair Farsça eseri.

Ebû Bekr-i Tihrânî hakkındaki bilgiler *Kitâb-ı Diyârbekriyye*'deki kayıtlara dayanmaktadır. Bu kayıtlardan onun İsfahan köylerinden Tihran'da doğduğu, 849 (1445) yılı civarında İsfahan'da bulunduğu ve bu şehrin ileri gelenleriyle yakın ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. 1469'da

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetine giren ve münşî olarak çeşitli mektup ve antlaşma metinlerini kaleme alan Tihrânî'nin vefat tarihi belli değildir. Uzun Hasan'ın ölümü sırasında hayatta olduğu bilindiğine göre 882'den (1477) sonra vefat etmiş olmalıdır.

Müellif, Akkoyunlu Devleti tarihinin en önemli kaynağı olan *Kitâb-ı Diyârbekriyye*'nin mukaddimesinde, hem kendi lakabının hem de Uzun Hasan'ın memleketi olan bölgenin isminin ikinci kelimesinin Bekr olmasından dolayı eserine bu adı koyduğunu ve bu adın güzel bir rastlantıyla ebced hesabına göre olayların çoğunun yazıldığı 875 (1470) yılını gösterdiğini belirtmektedir. Ancak eserin günümüze ulaşan nüshasının önemli bir kısmı bu tarihten sonra yazılmış ve eser Uzun Hasan'ın ölümünün ardından tamamlanmıştır. Ebû Bekr-i Tihrânî herkesin beğeneceği bir tarih kitabı yazmayı düşündüğünü, fakat bazı engeller yüzünden bu arzusunu yerine getiremediğini, bunun gerçekleşmesini sağlayacak bir hükümdarın gelmesini beklediğini ve Uzun Hasan'ın teşvikiyle eserini kaleme aldığını söylemektedir.

Eserde girişten sonra Uzun Hasan'dan Âdem peygambere ulaşan bir soy kütüğü verilmekte, daha sonra Kara Yülük Osman Bey ile oğul ve torunlarına dair haberler gelmekte, böylece Akkoyunlu tarihi başlamaktadır. Uzun Hasan'ın 861'de (1457) Cihan Şah'ın kumandanı Rüstern oğlu Tarhan'ı yenmesi olayı ile eserin birinci kısmı sona ermektedir. İkinci kısmın başlarında Çağatay hükümdarlarıyla Karakoyunlu Cihan Şah Mirza hakkında önemli bilgilere yer verildikten sonra Uzun Hasan devrine dönülmüş, onun Gürcistan seferi, Trabzon'a yürümesinden dolayı Fâtih Sultan Mehmed'le çekişmesi gibi olaylar hakkında bilgi verilmiş, fakat Uzun Hasan'ın zaferlerini anlatmak için kaleme alındığından onun yenilgisiyle sonuçlanan Otlukbeli Savaşı'ndan söz edilmemiştir. Müellif, son bölüm dışında eserini gözlemlerine ve duyularına dayanarak yazmıştır. Hatta eserde bazı kuvvetli işaretlerden hareketle Akkoyunlular'a ait haberlerin önemli bir kısmının bizzat Uzun Hasan tarafından kendisine anlatıldığı söylenebilir.

Kitâb-ı Diyârbekriyye, Akkoyunlu Devleti'nin yanı sıra, hiçbir resmî vekâyi-nâmesi olmayan Karakoyunlu Devleti için de önemli bir kaynak olduğu gibi Şâhruh'un ölümünden Hüseyin Baykara'nın ölümüne kadar gelen Timurlular tarihi ve

İran tarihi hakkında değerli bir kaynaktır. Eserden Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinin askerî ve mülkî müesseseleri, adı geçen devletlerin dayandıkları Türkmen illerinin (ulus) teşkilâtları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun siyasi ve etnik durumu hakkında da önemli bilgiler edinilmektedir.

Hasan-ı Rûmlü, Gaffârî, Müneccimbaşı ve İskender Bey gibi tarihçiler tarafından kaynak olarak kullanılan *Kitâb-ı Diyârbekriyye*'nin günümüze sadece eksik bir nüshası ulaşmıştır. Bu nüsha Necati Lugal ve Faruk Sümer tarafından önsöz, giriş, çeşitli açıklama ve notlarla iki cüz halinde yayımlanmış (Ankara 1962-1964, 1993), daha sonra Tahran'da tek cilt olarak neşredilmiştir (1356 hş.). Eser Mehmet Demirdağ tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye* (nşr. Necati Lugal - Faruk Sümer), Ankara 1962-64, Giriş, I, s. VII-XXIV, 8; II, s. VII-XI; *Reşehât Tercümesi*, s. 255; Rızâ Rızâzâde-i Lengerûdî, "Ebû Bekr-i Tihrânî", *DMBİ*, V, 256-258.

FARUK SÜMER

KİTÂB-I MUKADDES

(کتاب مقدس)

Ahd-i Atîk ile Ahd-i Cedîd'den oluşan hristiyan kutsal kitabı.

Kitâb-ı Mukaddes, hristiyanların dinî alanda otorite kabul ettikleri, yahudilerin kutsal kitabını da kapsayan yazılar koleksiyonuna verdikleri isimdir. Batı dillerinde Kitâb-ı Mukaddes'in karşılığı Bible (Bibel) kelimesidir. İlk asırlarda Yunanca'yı kullanan kilise, bu dildeki *biblionun* (kitap) çoğul şekli olan *bibliayı* kutsal saydığı yazıların tamamını ifade etmek için kullanmıştır. Kilise Latince'yi benimsediğinde *biblia* tekil ve dişil bir kelime sayılmış, buna "insan hayatına yön verecek kuralları ihtiva eden en mükemmel kitap" anlamı yüklenerek kullanımı sürdürülmüştür. Latince'den günümüz Batı dillerine geçen kelime, yaklaşık 400 yılından itibaren hristiyan kutsal kitabının adı olarak varlığını devam ettirmektedir (*DB*, I/2, s. 1776; *IDB*, I, 407; Bauer, s. 141). Bible kelimesini terim anlamında ilk kullananlar hristiyanlar olduğu için herhangi bir niteleme sıfatı olmaksızın tek başına kullanıldığından Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'den oluşan hristiyan kutsal kitabını ifade eder.

Kitâb-ı Mukaddes'in ilk bölümünü yahudi kutsal kitabı olan Ahd-i Atîk teşkil

etmektedir. Yahudiler, Ahd-i Atîk'in orijinal dili olan İbrânîce nüshasını (The Jewish Bible, The Hebrew Bible, Tanakh), hristiyanlar ise milâttan önce III-I. yüzyıllarda yapılan Yunanca tercümeyi (The Greek Bible, The Septuagint, LXX) esas kabul etmektedir, ancak bu iki nüsha arasında farklar vardır. Ahd-i Atîk'in, Greko-Romen dünyasında yaşayan ve Yunanca konuşan yahudiler için yapılan ve hristiyanlarca benimsenen Yunanca tercümesi İbrânîce Ahd-i Atîk'teki kitapların dışında onda olmayan çeşitli kitap veya bölümler de ihtiva etmektedir; bunlar Katolikler tarafından kutsal sayılırken yahudiler ve Protestanlar bu inancı paylaşmaz. Kitâb-ı Mukaddes'in sadece hristiyanlara ait olup yahudilerce kabul edilmeyen ikinci bölümüne Ahd-i Cedîd denilmektedir. Yirmi yedi kitap veya bölümden oluşan Ahd-i Cedîd Yunan dilinde yazılmıştır. Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'in papalığın görevlendirdiği Saint Jerome tarafından Latince çevirisi yapılmıştır. "Vulgate" (yaygın nüsha) ismi verilen bu Latince tercüme, Trent Konsili'nin dördüncü celsesinde (8 Nisan 1546) Roma Katolik kilisesinin yegâne makbul ve muteber nüshası olarak kabul edilmiştir. Bu nüshada, yahudilerin otuz dokuz kitap veya bölüm-

den oluşan Ahd-i Atîk listesine ilâveten yedi kitap daha vardır. Katolikler "deuterocanonique" dedikleri bu kitapları kutsal kabul ederken yahudilerin yanında Protestanlar da bunları apokrif sayıp reddetmektedir.

İlk dönemlerden başlayarak Kitâb-ı Mukaddes pek çok dile çevrilmiştir. Ahd-i Atîk önce Ârâmîce'ye (Targumim) ve Yunanca'ya (Septuaginta), daha sonra Yunanca yazılmış olan Ahd-i Cedîd'le birlikte Latince'ye (Vulgate), Süryânîce'ye (Peşitta) ve diğer dillere tercüme edilmiştir. Arap yarımadasındaki yahudiler İbrânîce Kitâb-ı Mukaddes'i, hristiyanlar ise Süryânîce veya Grekçe Kitâb-ı Mukaddes'i kullanıyorlardı. İslâm'ın ilk dönemlerinde Kitâb-ı Mukaddes'in bazı bölümlerinin Arapça'ya çevrilmiş olması ihtimalinden söz edilmektedir; ancak ilk yazılı çeviri İslâm'ın yayılmasına paralel olarak daha sonra yapılmıştır. Kitâb-ı Mukaddes'in İbrânîce, Grekçe, Sâmirîce, Süryânîce, Kobtça ve Latince'den Arapça'ya yapılmış tercümelerine dair bazı yazmalar mevcuttur. Ahd-i Atîk'i Huneyn b. İshak'ın (ö. 260/873) Grekçe'den, Saîd b. Yûsuf el-Feyyûmî'nin (ö. 942) İbrânîce'den Arapça'ya çevirdiği bilinmektedir.

Kitâb-ı Mukaddes'in tamamının ilk İngilizce tercümesi 1382'de (IDB, IV, 760), ilk Türkçe tercümesi Ali Üfkî Bey tarafından 1666'da yapılmıştır. Türkçe tercüme, Protestan Kitâb-ı Mukaddes'i'ni esas aldığı için gerek ihtiva ettiği kitaplar gerekse onların sıralaması buna göredir ve Katolikler'in kabul ettiği "deuterocanonique" kitaplarla çeşitli ilâveler burada yer almaktadır. Hristiyanlar Kitâb-ı Mukaddes'in ilâhî vahiy ve ilham altında yazıldığını, orijinal ve otantik olarak muhafaza edildiğini, dinî alanda otorite olduğunu kabul etmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik ettiği ve kendisine hidayet ve nur kaynağı olan İncil'in verildiği bildirilmekte, hristiyan kutsal kitabıyla ilgili başka bilgi verilmemektedir (bk. AHD-i CEDİD; İNCİL).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Lesetre, "Bible", DB, I/2, s. 1776; F. W. Beare, "Bible", IDB, I, 407; IV, 760; E. P. Blair, Abingdon Bible Handbook, Nashville 1975, s. 17-28; W. Bauer, A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature, Chicago 1979, s. 141; N. M. Sarna, "Biblical Literature", ER, II, 152-172; R. F. Collins, "Biblical Literature", a.e., II, 182-202; J. M. O'Brien, "Biblical Literature: Hebrew Scriptures", The Oxford Encyclopedia of Archaeology, New York 1997, I, 319-322; L. M. White, "Biblical Literature: New Testament", a.e., I, 322-324.

ÖMER FARUK HARMAN

KİTÂBE

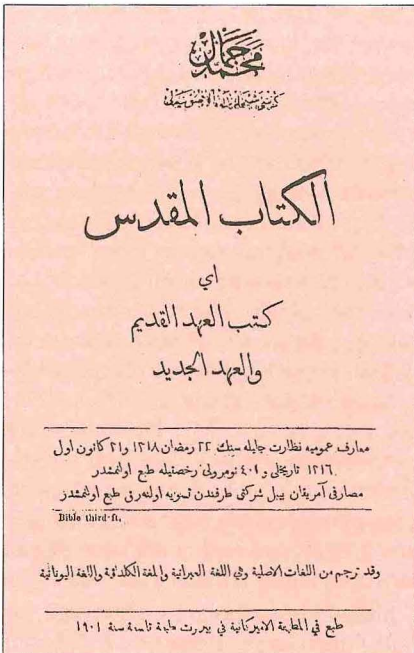
(کتابه)

Binaların iç ve dış duvarlarında mermer, taş, ahşap, çini, maden gibi maddeler üzerine oymak veya kabartmak suretiyle işlenmiş yazı.

Genellikle dinî, sivil ve askerî binaların belirli yerlerine özenle işlenen kitâbe, verdiği bilgilerle ve yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsur olmasıyla önem taşıyan bir mimari elemandır. Çoğunlukla giriş kapıları üzerinde yer alan ve eserin kimin tarafından ne zaman yapıldığını bildirene "tarih kitâbesi", tamiri hakkında bilgi verene "tamir kitâbesi" denilir; kemerlerle iç kapılar üstünde yazılı olanlara da "kitâbe levhası" adı verilir. Ayrıca yapının iç ve dış duvarlarında bulunan yazılar, okçulukta atılan okun düştüğü yere dikilen nişan taşı ile (menzil taşı) mezar, menzil ve mesafe taşlarına işlenmiş yazılar da kitâbe sayılır.

Medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu kadar dil ve tarih çalışmaları için de önemli kaynak ve belge niteliği taşıyan kitâbelere dair ilk ilmî araştırmalar Batılı ilim adamları tarafından XVII. yüzyılın sonlarında başlatılmıştır. Zamanla gelişen paleografi ilminin metotları ile eski Yunan ve Latin dillerinde yazılmış kitâbeler çözülmüş ve değerlendirilmiştir. Bir müddet sonra da kitâbeleri kendine ait disiplin ve metotlarla tesbit eden, çözen, yorumlayan, eleştiren araştırmalar "epigrafi" (epigraphy, inscription, ilm-i kitâbet) adıyla müstakil bir bilim dalı ha-

Kitâb-ı Mukaddes'in Arapça tercümesinin iç kapağı (Beyrut 1901)

31 (651-52) yılına ait İbn Hayr'ın mezar taşı kitâbesi

